

آثار غفلت

در بیان قرآن و روایات غفلت دارای آثار و پی آمدهایی بسیار خطرناکی در دنیا و به خصوص آخرت است.

۱) زمینه‌ی کفر

استاد قرائتی در پیام‌هایی که از آیه قبل (مریم/۳۹) استفاده می‌شود آورده‌اند:
 «غفلت زمینه‌ی کفر است. فِی غَفَلَةٍ وَ هُمْ لَا یُؤْمِنُونَ» (تفسیر نور ج ۷ ص ۲۷۰)

۲) پیروی هوی و افراط

«وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَ اتَّبَعَ هَوَاهُ وَ كَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا» - و هرگز بخاطر زیورهای دنیا، چشمان خود را از آن‌ها برنگیر! و از کسانی که قلبشان را از یاد خود غافل ساختیم اطاعت مکن! همان‌ها که از هوای نفس پیروی کردند، و کارهایشان افراطی است.» (کهف/۲۸)

«کلمه "فرط" به معنای تجاوز از حق و خروج از آن است و از کلام عرب گفته شده که: "افراط، افراطا" را در مورد اسراف و زیاده‌روی به کار می‌برند و پیروی هوی و افراط، از آثار غفلت قلب است، و به همین جهت عطف دو جمله بر جمله "أَغْفَلْنَا" به منزله عطف تفسیر است.» (ترجمه المیزان ج ۱۳ ص ۴۲۰)

۳) بَلْ هُمْ أَضَلُّ

«وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا یَفْقَهُونَ بِهَا وَ لَهُمْ أَعْيُنٌ لَا یُبْصِرُونَ بِهَا وَ لَهُمْ آذَانٌ لَا یَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ»

به یقین، گروه بسیاری از جن و انس را برای دوزخ آفریدیم آن‌ها دل‌ها (عقل‌ها) بی دارند که با آن (اندیشه نمی‌کنند، و) نمی‌فهمند و چشمانی که با آن نمی‌بینند و گوش‌هایی که با آن نمی‌شنوند آن‌ها همچون چهارپایانند بلکه گمراه‌تر! اینان همان غافلانند (چرا که با داشتن همه‌گونه امکانات هدایت، باز هم گمراه‌اند!) «(اعراف/۱۷۹)

«این آیه صفات گروه دوزخی را در سه جمله خلاصه می‌کند:

نخست این‌که "آن‌ها قلب‌هایی دارند که با آن درک و اندیشه نمی‌کنند" (لَهُمْ قُلُوبٌ لَا یَفْقَهُونَ بِهَا).
دوم این‌که "چشم‌های روشن و حقیقت‌بین دارند اما با آن‌ها چهره‌ی حقایق را نمی‌نگرند و همچون نابینایان از کنار آن‌ها می‌گذرند" (وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا یُبْصِرُونَ بِهَا).
سوم این‌که "با داشتن گوش سالم، سخنان حق را نمی‌شنوند" و همچون کران خود را از شنیدن حرف حق محروم می‌سازند (وَلَهُمْ آذَانٌ لَا یَسْمَعُونَ بِهَا).

" این‌ها در حقیقت همچون چهار پایاند" چرا که امتیاز آدمی از چهار پایان در فکر بیدار و چشم بینا و گوش شنوا است که متأسفانه آن‌ها همه را از دست داده‌اند (أُولَئِكَ كَانُوا نِعَامًا).
 " بلکه آن‌ها از چهار پایان گمراه‌تر و پست‌تر می‌باشند" (بَلْ هُمْ أَضَلُّ).

چرا که چهارپایان دارای این استعدادها و امکانات نیستند، ولی آن‌ها با داشتن عقل سالم و چشم بینا و گوش شنوا امکان همه‌گونه ترقی و تکامل را دارند، اما بر اثر هواپرستی و گرایش به پستی‌ها این استعدادها را بلا استفاده می‌گذارند، و بدبختی بزرگ آنان از همین جا آغاز می‌گردد.
 " آن‌ها افراد غافل و بی‌خبری هستند" و به همین جهت در بیراهه‌های زندگی سرگردانند (أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ).

چشمه آب حیات کنار دستشان است، ولی از تشنگی فریاد می‌کشند، درهای سعادت در برابر رویشان باز است، اما حتی به آن نگاه نمی‌کنند. « (تفسیر نمونه ج ۷ ص ۲۱)

«حقیقت غفلت همان است که ایشان دچار آنند، چون غفلتی است که مشیت خدای سبحان مساعد آن است، و مشیت خدا با مهر زدن بر دل‌ها و چشم‌ها و گوش‌هایشان، ایشان را به آن مبتلا کرده، و معلوم است که غفلت ریشه هر ضلالت و باطلی است.» (ترجمه‌المیزان ج ۸ ص ۴۳۹)
 «دوزخی شدن بسیاری از انسان‌ها، به خاطر بهره‌نبردن از نعمت‌های الهی در مسیر هدایت و کمال است. زیرا با داشتن چشم، گوش و دل، خود را به غفلت زده‌اند.» (تفسیر نور ج ۴ ص ۲۳۰)

۴) جایگاهشان آتش است

« إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَ رَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ اطْمَأَنَّنُوا بِهَا وَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ *
 أُولَئِكَ مَاوْتَهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ - آن‌ها که ایمان به ملاقات ما (و روز رستاخیز) ندارند، و به زندگی دنیا خشنود شدند و بر آن تکیه کردند، و آن‌ها که از آیات ما غافلند، * (همه ی) آن‌ها جایگاهشان آتش است، به خاطر کارهایی که انجام می‌دادند!» (یونس/۷ و ۸)

« غفلت از آیات الهی، سرچشمه‌ی بیگانگی از خدا، و بیگانگی از خدا سرچشمه عدم احساس مسئولیت، و آلودگی به ظلم و فساد و گناه است، و سرانجام آن چیزی جز آتش نمی‌تواند باشد.»
 (تفسیر نمونه ج ۸ ص ۲۳۳)

« نزدیک به مضمون این آیه است که: " فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَ لَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا *
 ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِّنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّٰ عَنْ سَبِيلِهِ * حال که چنین است از کسی که از یاد ما روی می‌گرداند و جز زندگی مادی دنیا را نمی‌طلبد، اعراض کن! * این آخرین حد آگاهی آن‌هاست
 پروردگار تو کسانی را که از راه او گمراه شده‌اند بهتر می‌شناسد" (نجم/۲۹ و ۳۰)

این آیه نیز دلالت دارد بر این که اعراض از ذکر خدا غفلت از آیات او است، و باعث آن می‌شود که دید آدمی کوتاه گشته، علم او تنها در چهار دیواری تنگ زندگی دنیا و شوئون آن دور بزند و این خود ضلالت از راه خدا است، که این ضلالت به فراموشی روز حساب تعریف شده، آن جا که می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ - کسانی که از راه خدا گمراه شوند، عذاب شدیدی به خاطر فراموش کردن روز حساب دارند» (ص/۲۶) « (ترجمه‌المیزان ج ۱۰ ص ۱۸)

«اطمینان واقعی تنها با یاد خداست و دنیا، آرام‌بخش کاذب آن هم برای غافلان است.

"اطْمَأْنُوا بِهِا" ... غَافِلُونَ» (تفسیر نور ج ۵ ص ۱۸۵)

۵) حسرت بزرگ

« وَ أَنْذَرَهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَ هُمْ فِي غَفْلَةٍ وَ هُمْ لَا يُؤْمِنُونَ - آنان را از روز حسرت [روز رستاخیز که برای همه مایه تأسف است] بترسان، در آن هنگام که همه چیز پایان می‌یابد! و آنها در غفلتند و ایمان نمی‌آورند!» (مریم/۳۹)

« معنای آیه این می‌شود که: ای پیغمبر! ایشان را بترسان از روزی که امر قضاء می‌شود، یعنی کار یکسره می‌گردد و هلاکت دائمی بر آنان حتمی می‌شود، آن وقت از سعادت همیشگی که روشنی چشم هر کسی است منقطع می‌گردند، پس حسرتی می‌خورند که با هیچ مقیاسی اندازه‌گیری ممکن نیست، و این بدان جهت است که اینان در دنیا غفلت ورزیدند.»

(ترجمه‌المیزان ج ۱۴ ص ۶۶)

۶) انتقام الهی

خداوند پس از ذکر پیمان شکنی‌های فرعون و فرعونیان، می‌فرماید که از آن‌ها انتقام گرفتیم و سپس دلیل پیمان شکنی آن‌ها که منجر به انتقام الهی شد را تکذیب آیات الهی و غفلت از آن آیات ذکر می‌فرماید: « فَاتَّخَمْنَا مِنْهُمُ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَ كَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ - سرانجام از آن‌ها انتقام گرفتیم، و آنان را در دریا غرق کردیم زیرا آیات ما را تکذیب کردند، و از آن غافل بودند.» (اعراف/۱۳۶)

۷) گرویدن به شیطان

« وَ مَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَانِ نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ - و هر کس از یاد خدا روی گردان شود شیطان را به سراغ او می‌فرستیم پس همواره قرین اوست!» (زخرف/۳۶)

امام سجاد علیه السلام در دعایی می‌فرماید که خدایا ما را از خواب غفلت بیدار کن تا به شیطان نگریم. از این دعا استفاده می‌شود که اگر در غفلت بمانیم خطر بسیار بزرگی بر سر راه ماست که از شیطان پیروی کنیم و از پیروان او باشیم.

« اَللّٰهُمَّ وَ مَا سَوَّلَ لَنَا مِنْ بَاطِلٍ فَعَرَّفْنَاهُ... وَ اَيُّظُنَّا عَنْ سِنَةِ الْعُقَلَةِ بِالرُّكُونِ اِيَّاهِ »

بار خدایا، حقیقت هر باطل را که شیطان در چشم ما می آراید به ما بشناسان...
و از خواب غفلت بیدارمان ساز که بدو نگرسیم.

(دعای ۱۷ صحیفه سجادیه - دعای آن حضرت هنگامی که گفتگوی شیطان می شد و از او و دشمنی و مکر او به خدا پناه می برد)

۸) بی اعتنایی خدا

در حدیث قدسی می فرماید: « يَا أَحْمَدُ أَنْتَ لَا تَغْفُلُ أَبَدًا مَنْ غَفَلَ عَنِّي لَا أَبَالِي بِأَيِّ وَادٍ هَلَكَ -
یا احمد هیچ گاه از من غافل نشو، زیرا هر کس از من غافل شد نسبت به این که در کدام راه
هلاک می شود اعتنایی نمی کنم.» (إرشادالقلوب ج ۱ ص ۲۰۵)

۹) غفلت از خود

امام صادق (ع): «از غفلت بپرهیزید، چه هر کس غافل شود، از خود غافل شده است.»
یعنی از سرنوشت خود و آینده خود غافل شده است. (بحارالأنوار ج ۶۹ ص ۲۲۷)

۱۰) قساوت قلب

و اگر دل کسی بمیرد خداوند می فرماید: « فَوَيْلٌ لِلْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِّنْ ذِكْرِ اللَّهِ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ -
وای بر آنان که قلب‌هایی سخت در برابر ذکر خدا دارند! آن‌ها در گمراهی آشکاری هستند! » (زمر/۲۲)
امام باقر علیه السلام به جابر فرمود: « وَ اِيَّاكَ وَ الْعُقَلَةَ فَيِيهَا تَكُونُ قَسَاوَةُ الْقُلُوبِ - مبادا دچار
غفلت شوی که در آن سنگ‌دلی باشد.» (مستدرک ج ۱۲ ص ۹۳)

آثار غفلت در بیان امیرالمؤمنین علی علیه السلام:

- ۱۱) غفلت زیان‌بخش‌ترین دشمنان است.
- ۱۲) وای بر کسی که غلبه کند بر او غفلت، پس فراموش کند رحلت را و آماده نگردد.
- ۱۳) غفلت و بی‌خبری گمراهی نفس‌ها و عنوان انواع بدبختی‌هاست.
- ۱۴) غفلت سبب فرحناکی است. (این فرحناکی مذموم است زیرا کسی که غافل نباشد و
آن‌چه در قیامت در پیش دارد را گاهی به‌خاطر آورد بی‌هم و اندوه نخواهد بود).
- ۱۵) غفلت ضدّ دور اندیشی است.
- ۱۶) غفلت باعث فریب خوردن است و هلاکت را نزدیک می‌سازد.
- ۱۷) دایم بودن غفلت بینایی (دل) را از بین می‌برد.
- ۱۸) هر که به درازا کشد غفلت او، تعجیل کند هلاک او.
- ۱۹) غافل خواب آلوده است و غفلت فریب.
- ۲۰) هر که غلبه کند بر او غفلت، بمیرد دل او.

(شرح آقا جمال‌الدین خوانساری بر غررالاحکم)